

ASKERLİĞE İLİŞKİN ARGO İFADELERDEKİ METAFORİK YAPI

The Metaphoric Structure in Slang Expressions Related to Military Service

Gökhan TUNÇ*

ÖZ

Bu yazıda öncelikle argo ile metafor ilişkisine değinilecek ve argonun metaforik yapısı somutlanmaya çalışılacaktır. Daha sonraki amaç ise, askerliğe ilişkin argo ifadelerdeki referans evrenlerinin ne olduğunu ortaya çıkarmaktır. Bu noktada ise, iki türlü referans evreniyle karşılaşırız. İlki, akrabalık ilişkilerine göndermede bulunan argo ifadelerdir. Bu durum, askerliğin toplumsal yapıda alımlanışıyla açıklanmaya çalışılacaktır. İkincisi ise, ölümlle ilgili argo ifadelerdir ki sözü edilen ifadeler ise askerliğin içerdiği tehlike ve bu tehlikenin düşünceye kodlanması ile anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Argo ifadeler, metaforik yapı, askerlik,

ABSTRACT

This article, which aims to expound the reference world of slang related to military service, initially introduces a theoretical background to the concept of slang, while dealing with the relation between slang and metaphor and the metaphoric structure of slang. Subsequently, it is put forth that military service slang has two worlds of reference. One of these worlds is related to slang expressions referring to kinship, which is expounded in terms of society's conception of military service. The other is related to the lexical field of death, which is discussed in terms of the dangers of military service as well as the codification process of this danger.

Key Words

Slang expressions, metaphoric structure, military service

Bu yazıda, ilk olarak argonun metaforik yapısının incelenmesine çalışılacaktır. Daha sonra, argonun sözü edilen metaforik yapısının örneklenmesine çalışılacaktır. Bu örnekler, iki izlek dâhilinde verilecektir. Bunlar, asker argosu ve insan bedenine ilişkin argo ifadelerdir. Bahsedilen örnekler verilirken, Filiz Bingölçe'nin *Asker Argosu Sözlüğü* temel alınacaktır. Sözü edilen çabalarından önce, temel tanım ve açıklamalar verilecektir.

Temel tanım ve açıklamalar

Engin Sezer, "Dilde ve Edebiyatta 'Yol' Metaforu" adlı yazısında, en genel anlamıyla Türkçede "açık istiare" (eski dilde "istiare-i musarraha") diye adlandırılan metaforun teknik olarak birkaç öğeden oluştuğunu dile getirir:

(1) açıklanmak ya da anlamlandırıl-

mak istenen soyut bir olgu (durum vaka) ile

(2) bu olguyu açıklamak için kullandığımız (daha) somut bir olgu ve bu olgunun dilsel ifadesi. (3) bu iki olgu arasında kurulan özel denklik(ler). (88)

Sezer, Türkçede birincisi "benzenen", ikincisi "benzetilen" olarak adlandırılan bu iki terime, anlamsal belirsizliklerini gidermek için (1)'e amaç, (2)'e araç adını verir. Bunun yanı sıra, genellikle metaforu (açık istiare) tipik olarak "araç" olgusunun verildiği ama "amaç"ın, yani açıklanmak istenen olgunun, sözel olarak gizlendiği söz olarak açıklar (88).

Terimsel anlamı belirlenmeye çalışılan metaforun argoyla ilişkisini kurmak için, onun öncelikle gündelik dille ilişkisine değinilmelidir. Sezer, daha

* Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi. Bilkent Üniversitesi Doktora Öğrencisi. gtunc@bilkent.edu.tr

önce belirtilen yazısında, metaforun da bütün dilsel işlemler gibi aynı zamanda zihinsel bir işlem olduğundan söz eder:

İnsan zihninin en temel işlemlerinden birinin örneksime (kıyas, analogi) olduğunu düşünürsek, metaforun temel özelliğinin de amaçla araç arasında kurulan denklik(lerden), yani analogiden (örneksime) gelmesi bunun olağan bir işlem olduğuna işaret ediyor. Gene bu nedenle, metafor yalnız edebi bir sanat olmakla kalmaz gündelik dilin ifadelerinde de sık sık kendini gösterir. (89)

George Lakoff ve Mark Johnson da, *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil* adlı kitaplarında, metaforun, gündelik hayatta hem dil düzeyinde hem de düşünce ve eylemde yaygın olduğunu söylerler. Ayrıca gündelik kavram sistemimizin temelinde doğası gereği metaforik olduğu-

Dede

- + torunu olan
- + yaşça büyük
- + ömrünün bitmesine az bir zaman kalmış

baba

- + şefkatli
- + koruyucu

dayı

- + (hitap eden kişiyle) yakın bir ilişkisi vardır
- + orta yaşlıdır

karı (avrat)

- + sürekli birlikte zaman geçirilir
- + hayat birlikte geçirilir
- + bakımından sorumludur

Üstteki örneklerde, yaşam süresiyle askerlik süresi arasında da bir benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Örneğin, askerliğin sonuna gelmiş kişiler, hayatının sonlarına gelmiş dedelerle ilişkilendirilir. Hayatla askerlik sözcüklerinin anlam kümelerindeki ortaklıklar şöyledir:

Hayat

- + bir başlangıç vardır
- + bir son vardır
- + bir süreci içerir
- + belirli sorumluluklar üstlenilir

nu eklerler (25). Metaforun sözü edilen gündelik dille ve kavram sistemimizle bağlantısı, onun argoyla ilişkisini belirlemede de önemli rol oynar. Çünkü, argo toplam sözcük ve dağarcığı ile bu dağarcığa dayalı konuşma biçimini içerir. Bu noktada, askerliğe dayalı argo ifadelerdeki metaforik yapı incelenebilir.

Askerliğe İlişkin Argo İfadeler

Filiz Bingölçe'nin hazırladığı *Asker Argosu Sözlüğü* incelendiğinde, bazı referans evrenleri dikkat çeker. Bu dikkat çekici referans evrenlerinden ilki, akrabalık ilişkileridir. Akrabalık ilişkilerini gösteren sözcüklerle yapılan argo ifadeler şu şekilde sıralanabilir: Dede, baba, dayı, avrat ya da karı, baldız, bacanak, torun (piç torun ya da öz torun). Bu akrabalık sözcükleriyle askerliğe ait ögeler şu şekilde ilişkilendirilmiştir:

Bir yılını doldurmuş asker

- + alt devresi olan
- + (zamansal olarak) kıdemli
- + askerliğinin bitmesine az bir zaman kalmış

iyi komutan

- + şefkatli
- + koruyucu

iki devre önceki asker

- + (hitap eden kişiyle) yakın bir ilişki vardır
- + askerliği yarlamıştır

silah

- + sürekli yanında taşınır
- + askerlik birlikte geçirilir
- + bakımından sorumludur

askerlik

- + bir başlangıç vardır
- + bir son vardır
- + bir süreci içerir
- + belirli sorumluluklar üstlenilir

Öte yandan, hayat arkadaşı olan eşle (karı) silah arasındaki metaforik ilişkiyle birlikte, bunlarla bağlantılı farklı argo ifadeler üretilmiştir. Örneğin, bir kadınla nikâhlanmakla askerinin zimmetine silah alması arasında ilişki kurulmuştur. Bunun yanı sıra, terhise az bir zaman kala askerinin zimmetindeki silahı teslim etmesi, karıyı boşamak; silahını kaybetmek ya da elinden düşürmek, karıyı kaptırmak; silahını kaybetmek, karıyı kaybetmek olarak ifade edilmiştir. Bu şekilde, silaha kadınlara ait özellikler verilerek, silah kişileştirilmiştir. Böylelikle, silah bir kadın gibi nikâhlanılır ya da boşanır. Eşle bağlantılı olarak, baldız ve bacanak metaforları üretilir. Askerinin silahının namlusunun ucuna ya da kayışına takılan bıçak, erkeğe göre eşinin kız kardeşi olan baldızla ilişkilendirilmiştir. Çünkü, nasıl ki erkeğin eşiyle kız kardeşi arasında yakınlık bakımından bir ilişki varsa, benzer bir yakınlık ilişkisi silahla onun ucuna takılan bıçak arasında da vardır. Öte yandan askerlerin, yakın bir arkadaşlık içine girdikleri kişiler, kocaların eşleri aracılığıyla yakın bir ilişki içine girdikleri bacanak metaforuyla ifade edilmiştir. Akrabalık referans evrenine işaret eden son metafor, torundur:

torun

- + dedesi vardır
- + dedeyle arasında çok yaş farkı var

bir erin askere gelmesinden 12 ay sonra gelen asker

- + kendisinden 12 ay önce gelen asker vardır
- + askerliğini bitirecek askere göre askerliğini bitirmesine çok zaman var

Asker argolarının bir başka referans evreni, ölümle ilgili sözcüklerdir. Bu bağlamda şu sözcükler kullanılır: Kabir, mezar, mezar taşı, tabut. Kabir, mezar ve tabutla, çukurlar ilişkilendirilir:

kabir

- + çukur
- + ölümle ilgili
- + çukurun içinde insan vardır
- çukurun içindeki insan hayattadır

siper

- + çukur
- + ölümle ilgili
- + çukurun içinde insan vardır
- + çukurun içindeki insan hayattadır

mezar

- + çukur
- + çukurun içinde insan vardır
- çukurun içindeki insan hayattadır

avcı boy çukuru

- + çukur
- + çukurun içinde insan vardır
- + çukurun içindeki insan hayattadır

tabut

- + yer altındadır

mermi fırlatma sistemi

- + yer altındadır

mezar taşı

- + hayatı biten insanla ilgilidir

bir buçuk yılını doldurmuş asker

- + askerliği biten askerle ilgilidir

Her iki referans evreni (akrabalık ve ölüm) de manidardır. Örneğin akrabalık ilişkilerine referans yapılması, askerlikteki cemaatsel yapılanma ve buradaki insan ilişkilerinin yakınlık duygusu merkezinde temellendirilmesiyle açıklanabilir. Bahsedilen durum, Türk toplumunda askerliğe verilen önemle de yakından ilişkilidir. Askerlik arkadaşının kardeş olarak nitelendirilmesi ve askerlikteki arkadaşlıkların ömür boyu sürüleceğine inanılması göz önünde bulundurulduğunda askerlikle akrabalığa

dayalı metaforik ifadelerin ilişkilendirilmesi anlam kazanır. Bu düşüncelere, askerliğin peygamber ocağı olarak vasıflandırılması da eklenebilir. Bu şekilde, Lakoff ve Johnson'ın dediği gibi metaforun, düşünce ve eylemde de yaygın bir şekilde yer aldığı ortaya çıkmış olur. Öte yandan, ölümle ilgili referanslar, askerlikteki ölüm düşüncesinin yoğunluğuyla birlikte anlamlandırılabilir.

Asker argolarının, referans evrenleri dışında da tartışılabilir zengin bir metaforik yapısı vardır. Bu bağlamda kekeme sözcüğü örnek gösterilebilir. Asker argosunda, kekeme, makineli tüfeğe işaret eder. Bu metaforun oluşturulmasında, ses imajından yararlanılmıştır. İnsanın konuşurken çıkardığı sesle, makineli tüfeğin kurşun atarken çıkardığı ses arasında bir benzerlik kurulur:

kekeme

+ kesik kesik
ses çıkarır

makineli tüfek

+ kesik kesik
ses çıkarır

Bunun yanı sıra, görüntü imajından yararlanılarak da, argo ifadeler üretilir. Bu bağlamda, haritacı sözcüğü örnek gösterilebilir. Haritacının çizdiği şekille, geceleyin yatağına işeyen askerinin yatağında oluşturduğu şekil arasındaki benzerlik, ikisi arasında metaforik bir ilişkiyi olanaklı kılmıştır.

Asker argolarında ayrıca, hayvanların nitelikleriyle kişi, obje ya da durumlar arasında da metaforik ilişkiler kurulur. Örneğin keklik sözcüğü, açık hedefe işaret eder. Bunun nedenini, her iki sözcüğün anlam kümesinin belirlenmesi ile ortaya koyabiliriz:

keklik

+ alt edilmeye
(avlanılmasına) çalışılır
+ alt edilmesi
kolaydır

açık hedef

+ alt edilmeye
çalışılır
+ alt edilmesi
kolaydır

Asker argolarının oluşturulmasında metonimilerden de yararlanılmıştır. Bu bağlamda verilebilecek ilk örnek, çift yıldız / iki yıldız sözcükleridir. Askerin omzundaki çift yıldız / iki yıldız, onun tümgeneral olduğunu gösterir. Bu şekilde bütün yerine parça kullanılır, bir başka ifadeyle kişiye ait olan bir özellik onun yerine geçer. Benzer bir metonimik kullanım Hans ve İvan gibi isimlerde görülür. Alman isimlerinden biri olan Hans, bütün Alman askerleri yerine kullanılır. Aynı şekilde Rus isimlerinden biri olan İvan, bütün Rus askerleri yerine kullanılır. Böylelikle, Hans ve İvan, kendisiyle ilgili bir diğer şeye, atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Bu şekilde, diğer örnekte olduğu gibi, bütün yerine parça kullanılmış olur.

Sonuç olarak, askerlik argosuna ilişkin metaforik ilişkiler özellikle akrabalık ve ölüm referans evreniyle yakından ilişkilidir. Bu durumun nedeni ise, askerliğin toplumda nasıl alımlandığıyla alakalıdır. Askerliğin toplumsal algıda, birincil ve samimi ilişkilere dayalı olarak kodlanması ve askerliğin peygamber ocağı, asker arkadaşın ise kardeş olarak düşünülmesi, askerliğe ilişkin argo ifadelerde akrabalık metaforlarının yaygın bir şekilde yer almasına yol açmıştır. Öte yandan askerliğe ilişkin argo ifadelerde ölümle ilgili metaforlara yer verilmesi, askerliğin askerlerin zihinlerinde tehlikeli olarak kodlanması ile ilgilidir.

Teşekkür: Yazıyı oluşturma sürecinde bulunduğu katkılardan dolayı Ayşun Kılıç'a teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

Bingölçe, Filiz. *Asker Argosu Sözlüğü*. Ankara: Alt-Üst Yayınları, 2005.

Lakoff, George ve Mark Johnson. *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2005.

Sezer, Engin. "Dilde ve Edebiyat'ta 'Yol' Metaforu". *Kitaplık* 65 (Ekim 2003): 88-92.